

فرهنگ سازی تلویزیونی با تأکید بر جایگاه هنر برای کودکان و نوجوانان، مورد شناسی شبکه بهارستان تاجیکستان

چکیده

فرهنگ، نقشی محوری در حیات اجتماعی و اقتصادی جوامع مختلف دارد و به معنای مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی است که در جوامع مختلف به مرور ساخته شده و به نسل‌های بعد منتقل می‌شوند. امروزه، رسانه‌ها تبدیل به یکی از مهمترین ابزارهای انتقال فرهنگی شده‌اند. اکثر قریب به اتفاق انسان‌ها در تعامل با رسانه‌ها هستند و حدود یک‌سوم اوقات بیداری ما صرف بهره‌مندی از رسانه‌ها می‌شود. وسایل ارتباط جمعی مهمترین شاخصه جامعه مدرن به شمار می‌آیند و شامل رادیو، تلویزیون، سینما، نشریات و اینترنت، هستند. در این میان نقش رسانه‌های تصویری و به خصوص تلویزیون نسبت به سایر رسانه‌ها برجسته‌تر است و در مقایسه با دیگر رسانه‌ها از مطلوبیت بیشتری برخوردار است. این امر به خصوص آنجا تحقق می‌یابد که کودکان به عنوان متقاضیان جدی برنامه‌های تلویزیون مطرح هستند. در این میان کاربست هنر و هنرهای تصویری نقش محوری در این فرهنگ‌سازی در کودکان و نوجوانان دارد. در این تحقیق، فرایند فرهنگ‌سازی توسط تلویزیون کودک تاجیکستان (بهارستان) با ارائه مواردی، مانند: فرهنگ دیداری، فلسفه رسانه، تلویزیون کودک، بررسی شده است. روش تحقیق در این پژوهش، مطالعات اسنادی کتاب‌های فارسی، انگلیسی، تاجیکی و روسی درباره تلویزیون کودک و نوجوان است و مصاحبه هدایت شده با کارمندان و مدیریت شبکه بهارستان و بازدید از این شبکه و مشاهده حدود ۱۴ ماه برنامه‌های تلویزیون بهارستان در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ بوده، که ۶ ماه از این بازبینی تحلیل شده است؛ همچنین از پرسشنامه محقق‌ساخته برای سنجش تاثیر فرهنگ‌سازی شبکه بهارستان بر کودکان فارسی‌زبان ایران، تاجیکستان و افغانستان استفاده شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از تأثیر هنرهای تصویری از طریق نهادهای سازنده ارزش‌های فرهنگی نقشی مهمی در فرهنگ‌سازی تلویزیونی در کودکان و نوجوانان دارد.

هدف پژوهش:

۱. واکاوی نقش تلویزیون در فرهنگ‌سازی در گروه سنی کودک و نوجوان.
۲. بررسی چگونگی فرهنگ‌سازی تلویزیونی با تأکید بر جایگاه هنر در کودکان و نوجوانان.

سوال پژوهش:

۱. تلویزیون به عنوان یک رسانه تصویری چه نقشی می‌تواند در فرهنگ‌سازی در کودکان و نوجوانان داشته باشد؟
۲. تلویزیون بهارستان، چه فلسفه بنیادینی برای فرهنگ‌سازی در کودکان و نوجوانان دارد؟

کلیدواژه‌ها: هنر، کودک و نوجوان، فرهنگ سازی تلویزیونی، شبکه بهارستان، تاجیکستان

امروزه رسانه‌ها یکی از ابزارهای مهم قدرت محسوب می‌شوند و نظام‌های اقتصادی و سیاسی در جهان با به کنترل گرفتن رسانه‌ها و هدایت آن‌ها، سعی در پیشبرد اهداف خود دارند. یکی از مهمترین کارکردهای رسانه‌ها کمک به روند فرهنگ‌پذیری است. فرهنگ‌پذیری به جریان انتقال اندیشه‌ها، هنجارها، باورها، معیارها و نمونه‌های رفتاری موجود در فرهنگ جامعه به افراد جامعه گفته می‌شود. فلسفه بنیادین تلویزیون کودک و نوجوان، تربیت کودک و نوجوان برای زندگی بهتر است. زندگی که در آن کودک با حال خوب بتواند مراحل رشد و پذیرش فرهنگی را طی کند، آموزش ببیند، اجتماعی شود و در نهایت از جهان‌بینی صحیحی برخوردار شود. فرهنگ در چهارچوبی مردم-شناختی یا جامعه‌شناختی، مفهومی فراگیر است که مجموعه نگرش‌ها، اعتقادات، آداب و رسوم، عرف‌ها، ارزش‌ها و اعمالی را توصیف می‌کند که در هر گروهی مشترک یا مطرح است. فرهنگ‌ها در هر مقطعی از تاریخ با تکوین ابزار و تکنیک‌های جدید بیانی در یک روند محتوم بازآفرینی می‌شوند، زمانی برای گفتار، محتوایی خاص از محاوره و افکار عامه را شکل می‌داد، اینک رسانه‌های بصری مانند تلویزیون شکل و محتوای ویژه و غیر قابل تفکیک خود را به افکار و بیان عامه تحمیل می‌کنند؛ همین تحمیل، فرهنگ‌ساز است و نوع تلقی آدم‌ها را تشکیل می‌دهد. تحقیقات نشان می‌دهد که افراد، به‌ویژه در سنین کودکی و نوجوانی، بیشترین وقت خود را صرف تماشای تلویزیون می‌کنند. گرچه این احتمال وجود دارد که تلویزیون افراد را کاهل و منفعل بار آورد و یا با مسائلی نظیر خشونت و پرخاشگری آشنا سازد، اما نمی‌توان بروز این پدیده‌ها را تنها به تماشای زیاد تلویزیون نسبت داد. با این وجود تأثیر پیام این ابزار قدرتمند بر افکار عمومی و عملکرد آن را، به‌ویژه از نظر تربیتی و جامعه‌پذیری نباید از نظر دور داشت. در عصر ارتباطات جهانی از آنجا که مردم به طور مستمر در معرض پیام‌های ارتباطی هستند آزمون محتوای ابزار ارتباطی اهمیت ویژه‌ای دارد زیرا این محتوا است که تأثیر شگرفی بر شناخت و درک مردم از جهان می‌گذارد. تلویزیون، در درجه نخست به عنوان منبعی برای سرگرمی استفاده می‌شود اما در کنار این ویژگی، منبعی است برای به دست آوردن اطلاعات است. تلویزیون با پخش منظم اخبار، اطلاعات را صراحتاً ابلاغ می‌کند و از طریق مجموعه برنامه‌های مستند، چیزهای زیادی به ما می‌آموزد. از این رو به بررسی نقش و کارکرد اصلی رسانه‌ها در فرهنگ‌سازی و آگاهی بخشی به تمام جامعه بشری و اهمیت و تأثیر این موضوع بر فرهنگ‌سازی کودکان و نوجوانان از طریق تلویزیون بر در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت.

بررسی پیشینه پژوهش حاضر نشان می‌دهد تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحقیق در نیامده است. با این حال آثاری به بررسی نقش رسانه‌ها در فرهنگ‌پذیری نگاشته شده است. مقاله‌ای با عنوان «تلویزیون و آثار تربیتی آن» به قلم سید احمد بیان معمار (۱۳۷۹) به رشته تحریر در آمده است که نویسنده در آن بر ویژگی‌هایی چون آشکارسازی وقایع، یادگیری تصادفی نقش مهمی در تربیت دارد. با این حال در این اثر به مسئله کودک و نوجوان پرداخته نشده است. مقاله‌ای دیگر با عنوان «بررسی تأثیر تلویزیون بر کودکان» توسط قاسم جوکار نوشته شده است (۱۳۸۶). بنابراین نگارنده بر آن است تا با یک مطالعه میدانی و دقیق و با تکیه بر جامعه آماری به بررسی مسئله فرهنگ‌سازی تلویزیون و نقش آن بر کودکان با تکیه بر تلویزیون بهارستان تاجیکستان بپردازد.

روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی و تحلیلی با رویکرد کمی و کیفی است. با تکیه بر شیوه مطالعات اسنادی، مصحبه و بازدید است. کتاب‌های فارسی، انگلیسی، تاجیکی و روسی درباره تلویزیون کودک و نوجوان است و مصاحبه هدایت شده با کارمندان و مدیریت شبکه بهارستان و بازدید از این شبکه و مشاهده حدود ۱۴ ماه برنامه‌های تلویزیون بهارستان در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ بوده، که ۶ ماه از این بازبینی مورد تحلیل قرار گرفته است و

همچنین از پرسشنامه محقق ساخته برای سنجش تاثیر فرهنگ‌سازی شبکه بهارستان بر کودکان فارسی زبان ایران، تاجیکستان و افغانستان استفاده شده است. پرسشنامه محقق ساخته در بین کودکان و نوجوانان مهاجر ایرانی و افغان در تاجیکستان توزیع شد. نمونه مورد بررسی نیز، دانش‌آموزان مدرسه ایرانی امام جعفر صادق در شهر دوشنبه بودند. تعداد نمونه مورد بررسی، ۱۵۷ نفر بود که ۵۸ نفر به پرسشنامه پاسخ دادند. حدود ۱۴ ماه حضور مداوم بین سال‌های اول و دوم دانشجویی در تاجیکستان تلویزیون بهارستان را تماشا کردم. ۶ ماه از این زمان به صورت تحقیقی، کامل و به تفکیک یادداشت برداری شد. یادداشت‌ها شامل: ساختار، حضور کاراکترها، تامینی و تولیدی، جدول پخش (کنداکتور) تفکیک گروه مخاطب خردسال و کودک و نوجوان، مناسبت‌های ویژه و سایر موارد بود. جدول تحلیل و درصدگیری در ادامه این بخش به همراه پرسشنامه محقق ساخته برای کودکان مهاجر در مدرسه ایرانیان در شهر دوشنبه توسط کودکان و نوجوانان ایرانی و افغان پاسخ داده شد که تحلیل و برآورد آن نیز در همین بخش در قسمت کودکان مهاجر و تلویزیون بهارستان ارائه شده است.

نتیجه‌گیری

آنچه در برنامه‌های تلویزیون بهارستان دیده شده، در خلال مصاحبه‌های حضوری، تحلیل محقق و در مقایسه با الگوهای موفق، نشان می‌دهد این تلویزیون از سنجیدگی و پختگی لازم در خصوص فرهنگ‌سازی برای کودکان و نوجوانان برخوردار نیست. از یک سو برنامه‌های تلویزیون بهارستان و تهیه‌کنندگان آن از آموزش‌های لازم برای تهیه برنامه‌های تلویزیونی برای کودکان و نوجوان برخوردار نبوده‌اند. این آموزش‌ها شامل شناخت کودکان و نوجوانان از ابعاد جسمانی، روانی، فرهنگی و ارزشی است. از سوی دیگر برای تهیه برنامه‌ها نیز مجال چندانی برای اندیشیدن وجود ندارد و شتاب تولید و پخش برنامه‌های تلویزیونی به آموزش مهارت‌های جدید کمتر مجال می‌دهد. ارائه پیشنهادهایی برای تولیدات تلویزیونی مناسب‌تر در تلویزیون بهارستان می‌تواند راهگشای این مسئله باشد. در ادامه به این پیشنهادات ارائه شده است. ۱. تمرین تئوری و عملی: استفاده از زبان، شخصیت، داستان و موزیک. این دستور العمل قابل استفاده برای ارتباط بهتر با کودکان است. ۲. برای نوزادان تا سن ۶ سال زبان ساده استفاده کنید، کلمات حساس را شرح بدهید همراه ریتم و آواز با شخصیت‌های انسانی و حیوانی. ۳. از معماهای ساده و شعر و لطیفه با بان ساده برای برقراری ارتباط بهتر استفاده شود. ۴. برای کودکان ۷ تا ۱۰ سال داستان‌هایی درباره دوستی و مهارت‌های جدید مطرح شود. ۵. بررسی و نقادی پیشرفت مهارت، از اتفاقات و فرصت‌های روزانه برای آزمون و ارزش‌ها و فکر کردن کودکان و نوجوانان استفاده شود. ۶. برای نوجوانان ۱۱ تا ۱۴ سال از قهرمانان مثبت و داستان‌هایی برای تعامل بیشتر و توجه به خانواده استفاده و از تلویزیون برای راهنمایی امور تجربی مثل انتخاب‌های زندگی، بهداشت و سلامت استفاده شود.

فهرست منابع و مآخذ:

ایمان، محمد تقی؛ مرادی، گلمراد. (۱۳۸۸). "بررسی رابطه بین راهبردهای فرهنگ‌پذیری و سلامت روانی در میان مهاجران: نمونه موردی شهر کرمانشاه". جامعه‌شناسی کاربردی، شماره ۲۲، ۱۷۰-۱۴۷.

انورالخولی، امین الشیخ. (۱۳۸۱). جامعه‌شناسی ورزشی، ترجمه حمیدرضا شیخی، تهران: سمت.

بری، گونتر؛ جیل مک، آلر. (۱۳۸۰). تلویزیون کودک. نصرت فتی، چاپ اول، تهران: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (سروش).

بیان معمار، سید احمد. (۱۳۷۹). "تلویزیون و آثار تربیتی". پژوهش‌های فلسفی-کلامی، شماره ۴، ۱۰-۱.

پارسمهر، مهربان. (۱۳۸۸). جامعه ورزش. یزد: انتشارات دانشگاه یزد.

پستمن، نیل. (۱۳۷۸). زندگی در عیش. مردن در خوشی. ترجمه صادق طباطبایی، تهران: انتشارات اطلاعات.

روح الامینی، محمود. (۱۳۹۰). زمینه فرهنگ‌شناسی. چاپ دهم. تهران: انتشارات عطار.

حسینی، حسن. (۱۳۸۸). زیبایی‌شناسی و فلسفه رسانه، تهران: مهر نیوشا.

ساروخانی، باقر. (۱۳۸۷). کودکان و رسانه‌های جمعی، تهران: اداره کل پژوهش و آموزش سیما.

جوکار، قاسم. (۱۳۸۶). "بررسی تأثیر تلویزیون بر کودکان". معرفت، شماره ۱۱۷، ۲۴-۱۳.

قاسمی، حمید؛ کشکر، سارا. (۱۳۹۱). "مبانی اجتماعی فرهنگی ورزش". تهران: انتشارات نشر ورزش.

کاشف، سیدمحمد. (۱۳۹۰). مدیریت اوقات و تفریحات سالم. تهران: انتشارات مبتکران.

کوتز، مایا. (۲۰۱۰). تنوع و تشابه و تلویزیون کودک. الهه کسمایی، مونیخ: IZI

کوتز، مایا. (۲۰۰۸). دختر و پسر بودن. الهه کسمایی، مونیخ: IZI

گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۲). فراسوی چپ و راست، محسن ثلاثی، چاپ اول، تهران: نشر علمی.

یونیسف. (۲۰۱۲). اصول مبتنی بر اخلاق در مورد کودکان. تهران: ایران.

Moshiri, L. (۲۰۱۱). Impact of Labour Migration on Children left behind in Tajikistan. Doushanbeh, Tajikistan: Unicef, Oxford policy Management.

Moses, S., & Abdakahhor, A. (۲۰۱۱). Television and Radio in Tajikistan on the Historic Route. Tajikistan - Dushanbe: ER-graph.